

Justyna SZKOŁA*

Pod merytoryczną opieką – pplk. dr. Mirosława SMOLARKA

WSPÓLCZESNE KONFLIKTY ZBROJNE I ICH ROZWIĄZYWANIE

Abstract: *Artykuł jest syntezą zagadnień opisujących problemy współczesnych konfliktów zbrojnych. Jednocześnie stanowi próbę ukazania dynamiki zmian w poglądach na współczesne bezpieczeństwo międzynarodowe w odniesieniu do doświadczeń historycznych, jak i wszelkich dysfunkcji obecnego systemu bezpieczeństwa.*

Słowa kluczowe: *wojna, konflikt wewnętrzny i międzynarodowy, bezpieczeństwo międzynarodowe*

WSTĘP

Współcześnie wiele uwagi poświęca się analizom konfliktów zbrojnych pod kątem ich źródeł oraz skutków politycznych, społecznych i ekonomicznych. Naukowy wymiar tych analiz znalazł swój wyraz w tym, że stały się one przedmiotem teoretycznych rozważań w ramach dziedziny wiedzy nazwanej polemologią¹. Należy więc przyjąć, że polemologia jest dziedziną wiedzy, która swym obszarem zainteresowania obejmuje konglomerat zagadnień charakterystycznych dla wojny i dla konfliktu.

Z etymologicznego punktu widzenia pojęcie to wywodzi się z greckiego słowa *polemos*, które oznacza konflikt i wojnę². W szerszym ujęciu polemologia opisywana jest jako dziedzina wiedzy zajmująca się badaniem konfliktu zbrojnego i wojny w kontekście interdyscyplinarnym. Bada ich naturę i uwarunkowania, lokalizacje w czasie i przestrzeni, ustala ich periodyczność, intensywność, związki przyczynowo-skutkowe oraz typologię³. W związku z tym, należy przyjąć, że przedmiotem zainteresowania polemologii są również konflikty międzynarodowe.

* Student II roku stacjonarnych studiów I stopnia na kierunku Bezpieczeństwo Narodowe

¹ M. Huzarski, *O polemologii*, Bellona, nr 2 (2010), s. 50-55.

² Ibidem, s. 50.

³ <http://www.osrodekbadania.waw.pl>, T. Kęsoń, *Pojęcie konfliktu i wojny w literaturze, Podejście polemologiczne w badaniach konfliktów zbrojnych*, Warszawa 2008, s. 10.

Polemologia – nazwana również *socjologią wojny* – podejmuje badanie rytmów wojowniczności, ponieważ czas trwania znaczących procesów jest specyficzny dla każdego typu społeczeństwa. Należy stwierdzić, że dyscyplina ta opiera się na trzech głównych filarach, a mianowicie:

- ogólnej socjologii wojny, gdzie skupia się uwagę na rytmach wojowniczności;
- etiologii wojny i czynnikach wirulencyjnych, które mają za zadanie badać przyczyny strukturalne, koniunkturalne i okazjonalne konfliktów;
- prospekcji, uwzględniającej barometry polemologiczne⁴.

Odnosząc się więc do fundamentalnych założeń polemologii, rodzi się pytanie dotyczące różnic i podobieństw pomiędzy konfliktem zbrojnym a wojną. M. Huzarski zwraca uwagę na ich współczesny kontekst, wskazując na definicję wojny, w której określa ją jako: *konflikt pomiędzy państwami lub społeczeństwami zintegrowanymi politycznie, ideologicznie itp., w którym są zaangażowane wszystkie dostępne, niezbędne do osiągnięcia celu, środki o charakterze militarnym i pozamilitarnym*⁵. Nawiązując do klasycznej definicji wojny zaproponowanej przez Carla von Clausewitza, napotykaemy inny kontekst wojny, mianowicie jest ona: *czynem politycznym, dalszym ciągiem stosunków politycznych wyrażających się w akcie przemocy, mających na celu zmuszenie przeciwnika, czyli doprowadzenie jego sił zbrojnych do stanu, w którym nie będą zdolne do dalszej walki*⁶. Z przedstawionej definicji jednoznacznie wynika, że wojna jest zjawiskiem, którego podstawą jest użycie siły. Jednak współcześnie *siła*, postrzegana w kategoriach clausewitzowskiej teorii wojen, zmienia swój wymiar przedmiotowy i oparta jest nie tylko na walce z użyciem armii, ale również z użyciem innych środków – ekonomicznych, ideologicznych, dyplomatycznych oraz psychologicznych⁷.

Z przedstawionych dwóch, jakże innych, definicji wojny wynika jednoznacznie, że zawsze posiada ona kontekst użycia siły lub perswazji. Czym więc jest konflikt zbrojny? Jedną z definicji opisuje konflikt zbrojny jako: *działanie na mniejszą skalę niż wojna, nieangażujące całości zasobów militarnych i pozamilitarnych zwaśnionych stron, a przynajmniej jednej ze stron, dla osiągnięcia zamierzonych celów*⁸.

Biorąc pod uwagę zakres tematyczny niniejszej pracy, należy zastanowić się *czym jest konflikt międzynarodowy, czym różni się od klasycznego konfliktu zbrojnego i jakie istnieją możliwości jego rozwiązania?* Na uwagę zasługuje definicja konfliktu międzynarodowego uznawana za klasyczną w teorii stosunków międzynarodowych. Brzmi ona następująco: *konflikt międzynarodowy to układ stosunków w środowisku międzynarodowym, który charakteryzuje się sprzecznością stanowisk określonych podmiotów prawa międzynarodowego oraz występowaniem rzeczywistego lub wyobrażonego zagrożenia dla nadrzędnych wartości, interesów lub celów tych*

⁴ Szerzej zob. J. Świeca, *Kwestia stabilności systemów demokratycznych a założenia metodologiczne polemologii, peace research oraz teorii procesu pokojowego*, [w:] *Współczesne systemy demokratyczne*, cz. II, red. J. Świeca, Kielce 2003, s. 8-11.

⁵ M. Huzarski, op. cit., s. 55.

⁶ C. von Clausewitz, *O wojnie*, Warszawa 1958, s. 15-16. Za: A. Polak, *Wojna jako wyzwanie dla badacza*, Bellona, nr 2 (2010), Warszawa, 2010, s. 62.

⁷ B. Chocha, J. Kaczmarek, *Wojna i doktryna wojenna*, Warszawa 1980, s. 101.

⁸ *Konflikty współczesnego świata. Wielkie tematy*, Warszawa 2008, s. 30-31. Za: M. Huzarski, op. cit., s. 55.

podmiotów⁹. Właśnie temu obszarowi dociekań poświęcona zostanie uwaga w dalszej części niniejszej pracy.

1. KONFLIKTY MIĘDZYNARODOWE – TEORETYCZNE PODSTAWY

Teoretyczną wykładnię do rozważań nad konfliktem międzynarodowym stanowi inne pojęcie, mianowicie *spór międzynarodowy*. Według E. Cziomera, ma on miejsce wówczas, gdy *państwa lub inne podmioty w rozumieniu prawa międzynarodowego prezentują odmienne stanowiska dotyczące tych samych kwestii. Spór może stanowić jedno ze źródeł konfliktu, ale jego istota opiera się głównie na tym, że może zostać rozwiązany przy pomocy środków prawnych*¹⁰. Biorąc więc pod uwagę ogólne uwarunkowania opisujące to pojęcie, widać, że jego wykładnię stanowią przepisy prawa międzynarodowego, co jest swoistym wyróżnikiem formalnym w odniesieniu do definicji konfliktów zbrojnych. Spory międzynarodowe mogą dotyczyć żywotnych interesów państwa i stanowić zagrożenie dla utrzymania międzynarodowego ładu, ale są również takie, które niekorzystnie wpływają na relacje międzynarodowe, choć nie stanowią zagrożenia dla pokoju i bezpieczeństwa międzynarodowego¹¹.

W literaturze przedmiotu dokonuje się podziału na spory polityczne i prawne. O tym, czy spór jest polityczny, decydują takie kryteria, jak: racja stanu, interesy polityczne czy też żywotne interesy narodowe. Natomiast ocena sporu prawnego opiera się na określonej normie prawa międzynarodowego¹². Przy rozwiązywaniu sporów międzynarodowych obowiązują pewne ogólne zasady:

1. Państwa są zobowiązane do poszukiwania sprawiedliwego rozwiązania w dobrej wierze i w duchu współpracy.
2. Strony zobowiązane są powstrzymać się od działań pogarszających sytuację i utrudniających stosunki pomiędzy nimi, a w szczególności powinny powstrzymywać się od użycia siły.

Środki pokojowego rozstrzygnięcia sporów można podzielić na:

1. Środki pozasądowe – dyplomatyczne;
 - negocjacje – rokowania bezpośrednie;
 - wysoki poziom usług;
 - mediacja – pośrednictwo;
 - komisje badań;
 - koncyliacja – pojednanie.
2. Środki sądowe:
 - arbitraż międzynarodowy – rozjemstwo;
 - sądownictwo międzynarodowe¹³.

⁹ <http://www.msp.motyl.org/?konflikty-miedzynarodowe,18> [dostęp z dnia 21.06. 2011.]

¹⁰ E. Cziomer, L. W. Zyblikiewicz, *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006, s. 250.

¹¹ K. Piskrzyńska, *Kryzysy i konflikty międzynarodowe w wymiarze regionalnym. Rozważania teoretyczne*, <http://www.sbc.org.pl/Content/10181/piskrzynska.pdf>

¹² W. Malendowski, *Spory i konflikty międzynarodowe*, [w:] *Stosunki międzynarodowe*, red. W. Malendowski, Cz. Mojsiewicz, Wyd. Atla 2, Wrocław 2004, s. 513.

¹³ Zasady te szczegółowo opisuje Rozdział VI Karty Narodów Zjednoczonych.

Konflikt międzynarodowy natomiast ma miejsce wówczas, gdy między dwoma lub większą liczbą podmiotów występują sprzeczności wynikające z różnicy interesów¹⁴. W zależności od sytuacji i eskalacji napięcia, przedmiot konfliktu może pojawiać się zarówno stopniowo, jak i gwałtownie. Dochodzi do niego wówczas, gdy strony podejmują działania polityczne, ekonomiczne bądź militarne w celu narzucenia swoich racji¹⁵.

Faktem jest, że w realiach współczesności rzadziej pojawiać się będą konflikty międzynarodowe wybuchające nagle - bez zapowiedzi. Raczej należy liczyć się z tym, że konflikt tego typu będzie miał tendencję do narastania wraz ze zmianą sytuacji międzynarodowej i użytych środków politycznych oraz ekonomicznych do jego podsycania lub niwelowania. W związku z tym konflikt międzynarodowy, przybiera różne fazy. Pierwszą jest **sprzeczność interesów**, której podstawą są przesłanki historyczne lub działania rządów. Jej rozwiązywaniu służy zwykle polityka zagraniczna. Przy jej pomocy rządy starają się zagwarantować bezpieczeństwo i stabilność swoim państwom, zakładając, że istniejące sprzeczności interesów nie wywołają sytuacji konfliktowej.

Drugą fazą są zwykle **spory**, które powstają w momencie, kiedy zewnętrzne lub wewnętrzne napięcia wynikające ze sprzeczności interesów znajdują się poza systemem pełnej kontroli, wywołując reakcję drugiej strony. Wówczas państwo lub państwa, podejmując odpowiednie działania, mogą doprowadzić do wzrostu napięć międzynarodowych i zrodzić sytuację zagrażającą pokojowi.

Trzecia faza to **kryzys**, który występuje zwykle wówczas, gdy strony w celu osiągnięcia swoich interesów (które się wykluczają), angażują różne środki w postaci protekcjonizmu, embarga, izolacji ekonomicznej, a w skrajnym przypadku podejmują nawet aktywizację militarną, z groźbą użycia sił zbrojnych. Jest to faza, w której strony mogą się wycofać z ostatecznej konfrontacji.

Kolejna faza to **konfrontacja** – ten etap nie jest jednoznaczny z początkiem wojny. Na tym etapie również może dojść do kompromisu, na przykład, kiedy jedna ze stron podejmie decyzję o wycofaniu się. Natomiast wojna w okresie konfrontacji tworzy ten typ stosunków między państwami, które są wyrazem inercji, jeśli chodzi o kontrolowanie sytuacji. Faktem jest, że wojny przynoszą ekonomiczną i biologiczną destrukcję, ale z drugiej strony przyspieszają także polityczne, socjalne i inne przemiany.

Ostatnią fazą jest zwykle **pokoje uregulowanie konfliktu**, gdzie zazwyczaj strona trzecia ma duży wpływ na jego zakończenie¹⁶.

Należy więc stwierdzić, że cechą charakterystyczną konfliktu międzynarodowego jest, z jednej strony fakt, że nie dotyczy wewnętrznych sfer danego

¹⁴ *Leksykon politologii*, red. A. Antoszewski, R. Herbut, Wyd. Atla 2, Wrocław 2000, s. 224.

¹⁵ W. Malendowski, *Spory i konflikty...*, op. cit., s. 514. Ważną rolę w tym procesie odgrywa zachowanie stron konfliktu, ponieważ biorąc pod uwagę to kryterium, możemy dokonać podziału na konflikty werbalne, w postaci protestu, sprzeciwu, groźby oraz akcje konfliktowe, które mogą się przejawiać w postaci zerwania stosunków dyplomatycznych, demonstracji siły bądź bezpośredniego jej użycia.

¹⁶ K. Piskrzyńska, *Kryzysy i konflikty międzynarodowe w wymiarze regionalnym. Rozważania teoretyczne*, <http://www.sbc.org.pl/Content/10181/piskrzyńska.pdf>

państwa, ale społeczności międzynarodowej w danym regionie, a także to, że posiada swoje umocowanie prawne.

2. KONFLIKTY MIĘDZYNARODOWE A PROBLEM ICH ROZWIĄZYWANIA

Nawiązując do teoretycznej wykładni opisującej konflikt międzynarodowy, warto wspomnieć, że XX wiek stał się okresem, w którym liczba konfliktów i wojen zadały kłam wszelkim zasadom etyki, pokazały jak cywilizowany człowiek na nowo stał się brutalnym zwierzęciem¹⁷. Potwierdza to również fakt, że liczba ofiar wojen XX wieku przekroczyła wszelkie granice logiki. Potwierdzają to dane statystyczne, które ukazują skalę konfliktów międzynarodowych XX wieku. Szczególne znaczenie dla podkreślenia skali zjawiska ma okres 1945-90, kiedy to w czasie tzw. „pokoju” odnotowano od 150 do 160 konfliktów lokalnych różnej skali, których skutkiem była śmierć 7 milionów 200 tysięcy żołnierzy. Alvin i Heidi Toffler zwracają uwagę, że liczba ta nie przedstawia prawdziwych skutków, gdyż nie zawarto w niej strat ludności cywilnej – w sumie dodatkowo około 33-34 milionów zabitych, a także rannych, zaginionych, torturowanych i więzionych, których liczba jest raczej niemożliwa do oceny¹⁸. Według danych szacunkowych przedstawionych przez SIPRI (*ang. Stockholm International Peace Research Institute*), w analizowanym okresie, wojny prowadziło aż 61 krajów członkowskich ONZ, a tylko w 1990 roku prowadzono ich aż 31. Statystycznie w ciągu 2340-tygodniowego okresu pomiędzy 1945 i 1990 rokiem, tylko 3 z nich upłynęły *pod znakiem pokoju*¹⁹. W latach 1990-2000 odnotowano kolejne 41 konfliktów, przy czym tylko w 1997 roku miało ich miejsce aż 19, a w 2001 roku kolejne 20²⁰. Należy jednak podkreślić, że w XX wieku na sile przybrały konflikty etniczne i wewnętrzne, natomiast międzynarodowe stały się rzadkością²¹.

Biorąc pod uwagę skalę zniszczeń konfliktów międzynarodowych oraz wojen różnej skali, nasuwa się refleksja, czy podejście Reginy Artymiak twierdzące, że: *wiek*

¹⁷ Z. Jagiełło, *Dylematy pokojowego rozwiązywania sporów międzynarodowych w pierwszej połowie XX wieku*, [w:] D. S. Kozerański (red.), *Udział jednostek wojska polskiego w międzynarodowych operacjach pokojowych w latach 1975 – 2003. Wybrane problemy*, Wyd. AON 2004, s. 21. Konflikty i wojny stanowią zjawisko trwale wpisane w historię ludzkości. Z jednej strony, od wieków prowadziły do destrukcji i niewoli narodów, a z drugiej wpływały na rozwój cywilizacyjny. Zwykle miały one charakter międzynarodowy i wynikały z chęci zdobywania dóbr i bogactw będących w posiadaniu innych narodów, a także zagarnięcia ich terytorium przez inne – bardziej ekspansywne narody. Biorąc pod uwagę okres około 5600 lat istnienia ludzkości, należy stwierdzić, że w tym czasie doszło do około 15 tysięcy wojen i konfliktów, co wskazuje, że średnio co roku wybuchały trzy wojny o różnym zasięgu i charakterze.

¹⁸ A. i H. Toffler, *Wojna i antywojna. Jak przetrwać na progu XXI wieku?*, Wyd. Kurpisz S. A. Poznań 2006, s. 20-21.

¹⁹ Ibidem, s. 20-21.

²⁰ S. Wojciechowski, *Wojna w Bośni i Hercegowinie* [w:] W. Melanowski (red.), *Zbrojne konflikty i spory międzynarodowe u progu XXI wieku. Analiza problemów i studia przypadków*, Wyd. Alta 2, Wrocław 2003, s. 319. W omawianym okresie, w samej tylko Europie na 35 państwach miało miejsce 12 konfliktów różnej skali. Na innych kontynentach dane opisujące skalę konfliktów w latach 1945-1990 są następujące: Bliski i Środkowy Wschód: na 25 państwach 76 konfliktów; Afryka: na 43 państwach 80 konfliktów; Ameryka Środkowa: na 23 państwach 20 konfliktów; Ameryka Południowa na 12 państwach 19 konfliktów; Ameryka Północna: na 2 państwach 2 konflikty; Azja: na 38 państwach 74 konflikty.

²¹ R. Artymiak, *Wojny i konflikty XX wieku*, <http://winnatbg.bg.agh.edu.pl/skrypty2/0073/roz03.pdf>.

XX zasługuje na miano stulecia mega-śmierci, jest słuszne?²². Z punktu widzenia skali zniszczeń oraz strat w populacji ludności, podejście to jest zapewne słuszne. Należy jednak pamiętać, że jeszcze nigdy w tak desperacki sposób społeczność międzynarodowa nie dążyła do ich eliminacji. Za każdym razem, gdy świat ogarniała zawierucha wojenna, natychmiast po niej pojawiały się euforyczne idee głoszące postulaty powszechnego pokoju, których namacalny wraz oddają słowa Herberta Georga Wellsa wygłoszone w przededniu I wojny światowej. Autor wysunął odważną i zarazem utopijną tezę głoszącą, że: *u progu XX wieku nie ma nic bardziej oczywistego niż to, iż wojna staje się coraz bardziej niemożliwa*²³. Poglądy te w brutalny sposób zburzyła apokalipsa I wojny światowej, w wyniku, której zginęło aż 8 milionów 400 tysięcy samych żołnierzy, nie licząc ludności cywilnej²⁴.

I wojna światowa uwidoczniła niemoc społeczności międzynarodowej w zakresie rozwiązania konfliktu międzynarodowego, w który uwikłane zostały niemal wszystkie państwa Europy. Mimo to, kolejny raz po jej zakończeniu pojawiły się odważne hasła o konieczności zapewnienia pokoju międzynarodowego. Służyć temu miało powołanie organizacji międzynarodowej zdolnej do przeciwdziałania wszelkim aktom przemocy wobec suwerennych państw, a także rozwiązywaniu konfliktów już istniejących. W efekcie, 28 czerwca 1919 r., podpisano *Pakt Ligi Narodów*²⁵, którego zadaniem miała być konsolidacja wysiłku różnych państw w zakresie niedopuszczenia do kolejnych wyniszczających wojen. Podobnie jak wcześniej, wśród elit politycznych i biznesowych pojawiły się głosy twierdzące, że pokój staje się nie tylko warunkiem koniecznym współczesności, ale niezaprzeczalną potrzebą bytu i koegzystencji narodów w symbiozie makrospołecznej²⁶. Ponownie wśród elit biznesowych i politycznych zaczęły pojawiać się głosy wskazujące jednoznacznie o konieczności zapobiegania wojnom. Warto przywołać tu słynne słowa Henry'ego Forda, w których czytamy: *ludzie stali się zbyt inteligentni, żeby znów mogłaby wydarzyć się jakaś wielka wojna*²⁷. I tym razem hasła pokoju okazały się utopią. Idee faszystwu rodzące się we Włoszech i w Niemczech, ekspansywna polityka Hitlera oraz aneksja kolejnych państw Europy uwidoczniły słabość *Ligi Narodów*, tym samym doprowadziły do podpisania przez Prezydenta Stanów Zjednoczonych Franklina D. Roosevelta i Premiera Wielkiej Brytanii Winstona Churchilla, 14 sierpnia 1941 r. *Karty Atlantyckiej*²⁸.

W 1939 roku II wojna światowa stała się faktem, a w jej wyniku doszło do masowej eksterminacji Żydów, Romów i Słowian. Szacuje się, że przez cały czas jej trwania zginęło ponad 70 milionów ludzi, w tym około 16 milionów żołnierzy różnej narodowości oraz około 54 miliony cywili (w tym aż 5,7 Żydów w wyniku

²² Ibidem.

²³ P. Boniface, *Atlas wojen. Konflikty współczesne i w przyszłości*, Bellona, Warszawa 1999, s. 8.

²⁴ Zob. A. i H. Toffler, *Wojna i antywojna. Jak przetrwać na progu XXI wieku?*, Wyd. Kurpisz S. A., Poznań 2006, s. 20.

²⁵ *Pakt Ligi Narodów*, [w:] K. Kocot, K. Wolfke, *Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego*, PWN, Warszawa 1978, s. 47-58.

²⁶ M. Bodziany, *Społeczne skutki wojen*, Bellona nr 2 (2010), Warszawa 2010, s. 89.

²⁷ P. Boniface, *Atlas wojen. Konflikty współczesne i w przyszłości*, Bellona, Warszawa 1999, s. 8.

²⁸ *Karta Narodów Zjednoczonych*, podpisana w San Francisco, 26 czerwca 1945 r. [w:] M. Flemming, *Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych*, Warszawa 1991, s. 204. Zawarto w niej ogólne ramy przyszłego systemu zbiorowego bezpieczeństwa, w którym znalazły się treści wskazujące na możliwość użycia sił wielonarodowych dla potrzeb przywracania ładu społecznego.

Holokaustu). Istotne jest to, że II wojna światowa stała się konfliktem międzynarodowym na skalę do tej pory nieznaną. Zaangażowała w działania większość państw Europy, a także USA i Japonię.

Podobnie jak po I wojnie światowej, również wtedy pojawiły się odważne głosy mówiące o całkowitym zaniechaniu dążeń do konfliktów oraz stworzeniu organizacji międzynarodowej zdolnej do przeciwdziałania wszelkim aktom przemocy. Służyć temu miały zapisy Karty Narodów Zjednoczonych i powołanie Organizacji Narodów Zjednoczonych w celu zapobiegania wszelkim aktom agresji na świecie. II wojna światowa wpłynęła również na powstanie nowego układu sił na świecie, który w efekcie dążeń do hegemonii militarnej pomiędzy zawianym 4 kwietnia 1949 r. na mocy Traktatu Waszyngtońskiego Paktem Północnoatlantyckim²⁹ a państwami *Bloku Wschodniego*, zaowocował pojawieniem się nowego zjawiska nazwanego *zimną wojną*. Paradoksalnie wyścig zbrojeń okazał się skutecznym narzędziem utrzymania pokoju globalnego dzięki wzajemnej polityce zastraszania i równoważeniu potencjału nuklearnego.

Analizując współczesne konflikty międzynarodowe, nie sposób nie nawiązać do regulacji prawnych podejmowanych w celu zapobiegania jakimkolwiek aktom agresji jednych państwa przeciw innym. Pierwsze kroki w tym kierunku podjęto już na początku XX wieku, kiedy to w 1907 roku zapisy dotyczące pokojowego załatwiania sporów zawarto w *Konwencji Haskiej* i wspomnianym już wcześniej *Pakcie Ligi Narodów* z 1919 roku, który nakładał na państwa obowiązek odwoływania się do arbitrażu w wypadku sporów oraz ustanawiał sankcje w przypadku niedostosowania się do werdyktu³⁰. Konkretyzacja tych postanowień znalazła swój wyraz w *Pakcie Branda-Kollega* z 1928 roku, który niezależnie od postanowień *Paktu Ligi Narodów*, w art. 2. zobowiązywał sygnatariuszy do rozwiązywania wszelkich przyszłych sporów środkami pokojowymi³¹.

Na mocy tego artykułu wojna stała się przynajmniej w teorii czymś niepożądanym i niezgodnym z prawem międzynarodowym. Jedyne praktyczne zastosowanie Paktu znalazło swój wyraz w negacji konfliktu z 1929 roku pomiędzy Związkiem Radzieckim i Chinami o linię kolejową w Mandżurii. Kolejne próby rozwiązania konfliktów międzynarodowych w oparciu o ten Pakt nie dały rezultatów. W konsekwencji dalszych działań na rzecz tworzenia prawnych narzędzi służących rozwiązywaniu konfliktów i sporów międzynarodowych, w podpisanej w 1945 roku Karcie Narodów Zjednoczonych pojawiły się zapisy dotyczące ustanowienia zakazu stosowania siły i groźby jej użycia. Zakaz ten podpisało 51 sygnatariuszy. Na mocy art. 33 stworzono też mechanizm zbiorowego bezpieczeństwa i sankcji Organizacji Narodów Zjednoczonych dający jej możliwość stosowania środków militarnych wobec agresora. Mimo, iż mechanizm ten w teorii dawał możliwość ONZ reagowania na potencjalne zagrożenia, to jednak ówczesne uwarunkowania polityczno-militarne na świecie związane z wyścigiem zbrojeń NATO i Układu Warszawskiego wpłynęły

²⁹ *Vademecum NATO*, Wyd. Bellona, Warszawa 1999, s. 405. 4 kwietnia 1949 r. Traktatu Waszyngtońskiego, pomiędzy Belgią, Danią, Francją, Holandią, Islandią, Kanadą, Luksemburgiem, Norwegią, Portugalią, Stanami Zjednoczonymi, Wielką Brytanią i Włochami, stanowiącego podstawę do utworzenia 20 grudnia 1950 r. Paktu Północnoatlantyckiego – NATO.

³⁰ R. Artymiak, *Wojny i konflikty XX wieku*, <http://winntbg.bg.agh.edu.pl/skrypty2/0073/roz03.pdf>.

³¹ Ibidem.

w negatywny sposób na zdolność wykonawczą przepisów zawartych w Karcie Narodów Zjednoczonych.

3. OCENA ZDOLNOŚCI ONZ DO ROZWIĄZYWANIA KONFLIKTÓW MIĘDZYNARODOWYCH – STUDIUM PRZYPADKÓW

ONZ i jej mechanizm zbiorowego bezpieczeństwa przez długie lata stał w obliczu bezwładności prawnej w zakresie reagowania na akty agresji na świecie. Dopiero w obliczu napaści Iraku na Kuwejt w 1990 roku po raz pierwszy udało się uruchomić mechanizm zbiorowego bezpieczeństwa bez żadnych wątpliwości i zastrzeżeń członków ONZ. Można powiedzieć, że był to niewątpliwy sukces, jednak czy rzeczywiście? Organizacja powołana do utrzymywania pokoju na świecie przez niemal pół wieku była marionetkowym tworem niezdolnym do wypełniania nałożonych na nią obowiązków i egzekwowania ustanowionego przez nią prawa.

Warto jednak podkreślić rolę ONZ w odniesieniu do niektórych konfliktów zbrojnych. Jedną z bardziej znanych była misja mediacyjna zakończona podpisaniem w 1988 roku porozumienia przez USA, ZSRR, Afganistan i Pakistan, na mocy którego siły zbrojne ZSRR wycofały się z terytorium Afganistanu w 1989 roku. Inny sukces ONZ w zakresie mediacji to znaczący wkład w proces wycofywania się wojsk USA z Wietnamu i układ o zawieszeniu broni z 1973 roku, a także pokojowy plan rozwiązania konfliktu w Nikaragui z 1989 roku. Na uwagę zasługuje również wkład ONZ w rokowania w celu rozwiązania konfliktu pomiędzy Iranem i Irakiem (1980-1988), w zakończenie 13-letniej wojny na Saharze Zachodniej z 1988 roku, a także rozwiązanie w 1990 roku znamiennej w skutkach wojny w Kambodży³².

Niezwykle istotny wpływ na ocenę zdolności ONZ do reagowania na konflikty międzynarodowe i wewnętrzne miał konflikt w byłej Jugosławii z lat 90. Organizacja Narodów Zjednoczonych, odwołując się do Karty Narodów Zjednoczonych, w obliczu trudnej sytuacji wewnętrznej w tym państwie, niemal natychmiast podjęła działania mające doprowadzić do zakończenia konfliktu. Pierwszym krokiem były sankcje ekonomiczne wobec Serbii i Czarnogóry oraz embargo na dostawy broni wobec wszystkich republik³³. W dalszym etapie działań na rzecz przywrócenia stabilizacji na Bałkanach rozpoczęto przedsięwzięcia zmierzające do opracowania planu pokojowego. Po jego zaaprobowaniu przez wszystkie strony konfliktu, Rada Bezpieczeństwa uchwaliła rezolucję 743 z dnia 21 lutego 1992 r., na mocy której utworzono Siły Ochronne Narodów Zjednoczonych (UNPROFOR - *United Nations Protection Forces*) w Jugosławii początkowo na okres dwunastu miesięcy³⁴. 31 marca 1995 roku nastąpiła

³² M. Kuczyński, *Konflikty zbrojne na świecie. Azja*, Studia i Materiały, Biuro Prasy i Informacji MON, Nr 22, Warszawa 1995, s. 110.

³³ C. Kački, *Siły wielonarodowe do misji pokojowych*, Warszawa AON, 2003, s. 152.

³⁴ W rzeczywistości misja UNPROFOR funkcjonowała od 21 lutego 1992 r. do 31 marca 1995 r. Pierwotnie mandat misji obejmował jedynie obszar Chorwacji, w listopadzie 1992 r. także obszar Macedonii, a od 1993 r. Bośni i Hercegowiny. W skład UNPROFOR wchodziły komponenty: wojskowy (około 13 tys. żołnierzy), policyjny (530 policjantów) i cywilny (500 osób). Ustanowiono trzy strefy ochronne: Wschodnia Sławonia, Zachodnia Sławonia i Krajina, które podzielone zostały dla celów operacyjnych na cztery sektory: Południowy, Północny, Zachodni i Wschodni. Wśród 12 państw, które na początku formowania misji zostały poproszone o wydzielenie do niej sił pokojowych, była Polska.

restrukturyzacja UNPROFOR³⁵. Fiasko misji ONZ na Bałkanach UNPROFOR znalazło swój wyraz w tym, że w jej miejsce NATO wprowadziło wojska IFOR (ang. *Implementation Forces*), których zadaniem było zaprowadzenie ładu w regionie za pomocą siły. W konsekwencji obie poprzednie misje zastąpiono trzema osobnymi pod wspólną nazwą UNPF (*United Nations Peace Forces*) oraz poszerzono mandat UNPROFOR w Bośni i Hercegowinie. W Chorwacji utworzono *United Nations Confidence Restoration Operation* (UNCRO), zaś w Macedonii – *United Nations Preventive Deployment Force* (UNPREDEP)³⁶.

Wojna na Bałkanach faktycznie obnażyła wszelkie dysfunkcje mechanizmu zbiorowego bezpieczeństwa ONZ. Najistotniejszym problemem była mała zdolność wykonawcza kontyngentów wojskowych wysyłanych przez sygnatariuszy Karty Narodów Zjednoczonych. Problem bałkański uwidocznił również społeczności międzynarodowej, że środki rozwiązywania sporów pomiędzy narodami proponowane przez ONZ w żaden sposób nie mają zastosowania do rzeczywistości etniczno-kulturowej republik jugosłowiańskich. Na taki stan rzeczy złożyło się kilka czynników, do których zaliczamy sprzeczność interesów politycznych i etnicznych pomiędzy stronami konfliktu, zróżnicowanie w poziomie życia społeczeństw poszczególnych republik³⁷, historycznie ugruntowane wzajemne uprzedzenia narodowościowe, radykalizm nacjonalistyczny Slobodana Miloszevicia w Serbii oraz Franjo Tudjmana w Chorwacji, a także różnice religijne, etniczne i kulturowe³⁸.

Problem bałkański mimo porozumienia z Dayton nie przestał istnieć aż do 1999 roku. Kolejny raz okazało się, że tworzenie sztucznych państw złożonych z odmiennych kulturowo grup etnicznych od wieków połączonych antagonizmem jest błędne. Przykładem jest stworzenie Bośni i Hercegowiny oraz Serbii i Czarnogóry (dziś samodzielne państwa). Biorąc pod uwagę potęgę konfliktów etnicznych i ich cykliczny charakter, przyjąć należy, że choć obecnie społeczeństwa Bałkanów koegzystują we względnie ładu społecznym, *tygiel kultur* tego regionu oraz nierozstrzygnięte spory pomiędzy narodami prędzej, czy później dadzą znać o sobie, być może z jeszcze potężniejszą siłą niż w latach 90. Rodzi się więc pytanie, czy ONZ jest przygotowana na ewentualność wystąpienia konfliktu podobnej skali? Z całą stanowczością należy stwierdzić, że nie ani pod względem prawnym, ani też wykonawczym.

³⁵ Rezolucja nr 982 z 31 marca 1995 r. Rada Bezpieczeństwa ONZ o restrukturyzacji sił UNPROFOR. Po restrukturyzacji misji, aż do zakończenia jej działalności strona polska wystawiała do misji, w gronie 36 państw kontrybutorów: do maja 1995 r. – oddziały wojskowe, a do grudnia 1995 r. cywilnych policjantów oraz obserwatorów wojskowych.

³⁶ Mandat UNPROFOR wygasł 20 grudnia 1995 r., z chwilą przejęcia jego zadań przez siły IFOR - *Implementation Force for Bosnia* powołane przez Radę Bezpieczeństwa ONZ rezolucją nr 1031 z dnia 15.12.1995 r. Efektem było również opublikowanie przez NATO planu operacyjnego SACEUR OPLAN 10405 do operacji „Joint Endeavour” („Wspólny Wysiół”).

³⁷ S. Wojciechowski, *Konflikt serbsko-słoweński i serbsko-chorwacki* [w:] W. Melanowski (red.), *Zbrojne konflikty i spory międzynarodowe u progu XXI wieku. Analiza problemów i studia przypadków*, Wyd. Alta 2, Wrocław 2003, s. 304. Zróżnicowanie ekonomiczne republik jugosłowiańskich wyrażało się w dysproporcjach w PKB generowanym przez Słowenię – 35% łącznej produkcji krajowej i 25% całego eksportu, co przekładało się na 5,5 tys. \$ na osobę, czyli około 2 razy więcej niż średnia krajowa i 6 razy więcej niż PKB per capita w Kosowie.

³⁸ Ibidem, s. 304-305. W Chorwacji w 1991 roku mniejszości narodowe liczyły 22% całej populacji, w tym mniejszość serbska stanowiła 12%, czyli 580 tys., w Słowenii natomiast Serbowie stanowili jedynie 12% populacji tej republiki, czyli 47 tys.

PODSUMOWANIE

Rola ONZ w rozwiązywaniu konfliktów międzynarodowych jest obecnie symboliczna. Uzasadnienia należy szukać w kolejnych konfliktach przełomu XX i XXI wieku, jak na przykład w Iraku w 2003 roku, czy wcześniej w Afganistanie w 2001 roku, a następnie w 2007 roku. Konflikty te rozegrały się praktycznie bez udziału ONZ. Jej bezwładność decyzyjna oraz brak wystarczających sił do działania w dowolnym rejonie świata, sytuuje tę organizację raczej na marginalnej pozycji w rozwiązywaniu konfliktów międzynarodowych. Rodzi się również konkluzja, że pierwotne założenia Karty Narodów Zjednoczonych dotyczące pokojowego rozstrzygnięcia sporów między narodami raczej nie powinny współcześnie stanowić podstawy bezpieczeństwa międzynarodowego. Świadczą o tym chociażby przedstawione przykłady konfliktów zbrojnych, w których ONZ prawie wcale nie partycypowała. Realia współczesnego świata sugerują, że liberalne podejście do pokoju i wojny jest raczej fikcją, a powrót do założeń realistycznej teorii bezpieczeństwa zdaje się być koniecznością.

BIBLIOGRAFIA:

1. Artymiak R., *Wojny i konflikty XX wieku*, <http://winntbg.bg.agh.edu.pl/skrypty2/0073/roz03.pdf>.
2. Bodziany M., *Spoleczne skutki wojen*, Bellona nr 2 (2010), Warszawa 2010.
3. Boniface P., *Atlas wojen. Konflikty współczesne i w przyszłości*, Bellona, Warszawa 1999.
4. Cesarz Z., *Konflikty zbrojne jako problem międzynarodowy*, [w:] *Problemy polityczne współczesnego świata*, red. Z. Cesarz, E. Stadtmuler, Wrocław 1996.
5. Chocha B., Kaczmarek J., *Wojna i doktryna wojenna*, Warszawa 1980.
6. Clausewitz C., *O wojnie*, Warszawa 1958, s. 15-16. Za: A. Polak, *Wojna jako wyzwanie dla badacza*, Bellona, nr 2 (2010), Warszawa, 2010.
7. Cziomer E., Zyplikiewicz L. W., *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, Wyd. Naukowe PWN, Warszawa 2006.
8. Flemming M., *Międzynarodowe prawo konfliktów zbrojnych*, Warszawa 1991.
9. Huzarski M., *O polemologii*, Bellona, nr 2 (2010).
10. Jagiełło Z., *Dylematy pokojowego rozwiązywania sporów międzynarodowych w pierwszej połowie XX wieku*, [w:] D. S. Kozerański (red.), *Udział jednostek wojska polskiego w międzynarodowych operacjach pokojowych w latach 1975 – 2003. Wybrane problemy*, Wyd. AON 2004.
11. Kęsoń T., *Pojęcie konfliktu i wojny w literaturze*. <http://www.osrodekbadania.waw.pl>.
12. Kubiak K., *Wojny, konflikty zbrojne i punkty zapalne w świecie*, Wyd. TRIO, Warszawa 2007.
13. Kuczyński M., *Konflikty zbrojne na świecie. Azja*, *Studia i Materiały*, Biuro Prasy i Informacji MON, Nr 22, Warszawa 1995.
14. Kukułka J., *Zaspokajanie potrzeb i rozwiązywanie konfliktów w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Stosunki międzynarodowe. Geneza, struktura, dynamika*, red. E. Halizak, R. Kuźniar, Wyd. Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006.

15. Malendowski W., *Spory i konflikty międzynarodowe*, [w:] *Stosunki międzynarodowe*, red. W. Malendowski, Cz. Mojsiewicz, Wyd. Atła 2, Wrocław 2004.
16. *Pakt Ligi Narodów*, [w:] K. Kocot, K. Wolfke, *Wybór dokumentów do nauki prawa międzynarodowego*, PWN, Warszawa 1978.
17. Pawłowski K., *Spory i konflikty międzynarodowe*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, red. M. Pietraś, Wyd. Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2006.
18. Piskrzyńska K., *Kryzysy i konflikty międzynarodowe w wymiarze regionalnym. Rozważania teoretyczne*, <http://www.sbc.org.pl/Content/10181/piskrzyńska.pdf>
19. Świeca J., *Kwestia stabilności systemów demokratycznych a założenia metodologiczne polemologii, peace research oraz teorii procesu pokojowego*, [w:] *Współczesne systemy demokratyczne*, red. J. Świeca, Kielce 2003.
20. Toffler A. i H., *Wojna i antywojna. Jak przetrwać na progu XXI wieku?*, Wyd. Kurpisz S. A., Poznań 2006.
21. *Vademecum NATO*, Wyd. Bellona, Warszawa 1999.
22. Wojciechowski S., *Wojna w Bośni i Hercegowinie*, [w:] W. Melanowski (red.), *Zbrojne konflikty i spory międzynarodowe u progu XXI wieku. Analiza problemów i studia przypadków*, Wyd. Alta 2, Wrocław 2003.
23. <http://www.msp.motyl.org/?konflikty-miedzynarodowe,18> [dostęp z dnia 21.06.2011]